

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาระบบการพัฒนาตนเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นงานวิจัยผสมผสานระหว่างงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยภาคสนาม (Field Research) แบ่งขั้นตอนการศึกษาเป็น ๓ ส่วน ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้คือ

๑. การศึกษาการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทและทฤษฎีระบบสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ข้อ ๑.๒.๑ แสดงในบทที่ ๒

๒. เพื่อพัฒนาระบบการพัฒนาตนเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเกิดจากการบูรณาการกระบวนการอาหารวิชาและวิมุตติกับทฤษฎีระบบ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ ๑.๒.๒ แสดงในบทที่ ๓

๓. นำเสนอรูปแบบระบบการพัฒนาตนในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมการบรรลุเป้าหมายสูงสุดตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ ๑.๒.๓ แสดงในบทที่ ๔

ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

๕.๑.๑ การพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทและทฤษฎีระบบ

๑. ศึกษาแนวคิดหลักการ และกระบวนการเพื่อพัฒนาตนตามแนว

พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาตนบนแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่พัฒนาได้ มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ความเป็นผู้รู้ผู้ตื่นโดยการก้าวข้ามกิเลสซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวาง ด้วยกระบวนการพัฒนาตนแบบองค์รวมที่เริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่เป็นแกนกลางคือหลักอริยสัจ ๔ มีหลักปฏิบัติตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ และไตรสิกขา นอกจากนี้ยังมีกระบวนการเป็นลำดับขั้นตอน ที่แสดงให้เห็นการทำงานของสภาวะธรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาตนตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งบรรลุเป้าหมายสูงสุดหลายกระบวนการ สำหรับงานวิจัยนี้ เลือกแนวทางการพัฒนาตามกรอบกระบวนการอาหารของวิชาและวิมุตติ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่มีลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบและยังเป็นกระบวนการเพื่อการปฏิบัติที่มีสติปัญญา ๔ เป็นหลัก นอกจากนี้ยังเป็นรูปแบบการปฏิบัติครอบคลุมรูปแบบการปฏิบัติที่เรียกว่า วิปัสสนาบุพ-พังคมสมถภาวนา และสมถบุพพังคมวิปัสสนาภาวนา

๒. ศีลภาทฤษฎีระบบ

ทฤษฎีระบบ หมายถึง ทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องการจัดรวมองค์ประกอบย่อย ๆ ตั้งแต่สองส่วนขึ้นไปในลักษณะที่เชื่อมโยงต่อกันหรือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมุ่งไปที่การบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน มีลักษณะ ๕ ประการคือ ๑) มีองค์ประกอบย่อย ๒) มีองค์ประกอบย่อยมีความสัมพันธ์และบทบาทหน้าที่ ๓) องค์ประกอบย่อยต่างทำหน้าที่เพื่อวัตถุประสงค์ร่วม ๔) มีสิ่งแวดล้อม ๕) เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรมและองค์ประกอบทั่วไป ๔ ส่วน คือ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) ๒) กระบวนการ (Process) ๓) ผลผลิต (Output) ๔) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) การนำเอาทฤษฎีระบบมาใช้บูรณาการ เพื่อพัฒนากระบวนการของการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงรายละเอียดขององค์ประกอบในระบบที่มีอยู่เดิม ให้มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการปฏิบัติงานมากขึ้น หรือ เป็นการพัฒนางค์ประกอบย่อยของระบบให้มีคุณภาพมากที่สุด ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ ๑) วิเคราะห์ระบบ ๒) สังเคราะห์ระบบ ๓) ออกแบบระบบ ๔) การตรวจสอบระบบ ๕) การปรับปรุงระบบ

การศึกษาแนวคิดหลักการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทและทฤษฎีระบบพบว่า ด้วยคุณลักษณะของระบบ ๕ ลักษณะ และองค์ประกอบทั่วไปของระบบ ๔ องค์ประกอบ ทำให้นำมาสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการอธิบายหรือแสดงกระบวนการทำงานของกระบวนการธรรมาอาหารของวิชาและวิมุตติ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งบรรลุเป้าหมายสูงสุด เพื่อให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์และการทำหน้าที่ขององค์ธรรมภายในกระบวนการธรรม อันจะนำไปสู่การปรับปรุงวิธีการพัฒนาตนให้ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๕.๑.๒ ระบบการพัฒนาตนเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

เกิดจากการบูรณาการกระบวนการธรรมาอาหารวิชาและวิมุตติกับทฤษฎีระบบ ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ

๑. การวิเคราะห์ระบบ เป็นการวิเคราะห์ขั้นตอนการพัฒนาตนตามแนวพระสัทธรรม ๓ โดยการแยกแยะให้เห็นองค์ธรรมขององค์ประกอบย่อยของแต่ละขั้นตอน ตามกระบวนการอาหารของวิชาและวิมุตติ ซึ่งประกอบด้วย: เสวนาสัตบุรุษ → สดับสัทธรรม → ศรัทธา โยนิโสมนสิการ → สติสัมปชัญญะ → อินทริยสังวร → สุจริต ๓ → สติปัญญา → โพชฌงค์ วิชาและวิมุตติ รวมทั้งวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ขององค์ประกอบย่อย ขั้นตอนการพัฒนาตนจึงประกอบด้วย ๓ ขั้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. ปริยัติสัทธรรม ประกอบด้วย คบสัตบุรุษ, สดับสัทธรรม, ศรัทธา, โยนิโสมนสิการ ธรรมกลุ่มนี้ถือเป็นรากฐานที่สำคัญ ที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

ข. ปฏิบัติสัทธรรม ประกอบด้วย สติสัมปชัญญะ, ศีล-อินทริยสังวร, สุจริต ๓, สติปัญญา, โพชฌงค์, วิชาวิมุตติ ทั้งหมดทำงานในฐานะเป็นเครื่องมือภายใต้หลักทางสายกลาง และหลักไตรสิกขา ซึ่งเกิดจากกระบวนการสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจ และบ่มเพาะจนเพียงพอสำหรับการนำเข้าสู่กระบวนการปฏิบัติ องค์ประกอบภายในทั้งการสำรวมและ โพธิปักขิยธรรม แสดงถึงขั้นตอนในการทำงานของจิตและองค์ประกอบของจิตอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่เริ่มต้นจนบรรลุเป้าหมายของการ

พัฒนาตน ดังนั้น ความเข้าใจการทำงานขององค์กรธรรมในกระบวนการสำรวม และ กระบวนธรรมในโพธิปักขิยธรรม จึงเป็นหัวใจสำคัญในภาคปฏิบัติของการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา

ค. ปฏิเวธสังคหกรรม ประกอบด้วย ประโยชน์ ๓ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะและปรมาตมะประโยชน์ ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่ความสุขในการดำเนินชีวิต และความสุขที่แท้จริงในที่สุด

๒. การสังเคราะห์ระบบ เป็นขั้นของการหลอมรวมองค์ประกอบย่อยในขั้นตอนต่างๆ ที่ได้วิเคราะห์ไว้ ประกอบด้วย

➤ การหาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน เพื่อหลอมรวมเป็นโครงสร้างของกลุ่มธรรมใหม่ได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

● ธรรมกลุ่มเรียนรู้ธรรมที่จำเป็นต่อการปฏิบัติ ในกลุ่มนี้ มีธรรมที่เป็นองค์ประกอบย่อยและทำหน้าที่เกี่ยวข้องกัน คือ ศรัทธา โยนิโสมนสิการ และสติสัมปชัญญะ(ปัญญา) และทำงานร่วมกันในการรับข้อมูล สืบต่อด้วยการคิดพิจารณาจนเกิดความรู้ ความเข้าใจว่าสิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดความหลีกเลี่ยง

● ธรรมกลุ่มปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ในกลุ่มนี้ มีธรรมที่เป็นองค์ประกอบย่อยและทำหน้าที่เกี่ยวข้องกัน คือ สติสัมปชัญญะ ศีลสังวร อินทริยสังวร และสุจริต ๓ ทำงานสัมพันธ์กันโดยการสืบต่อความเข้าใจจากธรรมกลุ่มการเรียนรู้ หลีกเลี่ยง ป้องกันสิ่งที่ไม่ถูกต้อง (อกุศลกรรมทั้งปวง) หลังจากนั้น ก็เข้าสู่ปฏิบัติการกำจัดกิเลสด้วยองค์ประกอบย่อยกลุ่มสุดท้าย คือ ธรรม ๗ หมวด ๓๗ หน้าที่ ที่เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม

➤ การสร้างกรอบแนวคิดของกลุ่มความสัมพันธ์ใหม่ เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มต้นจนบรรลุเป้าหมายสูงสุด

๓. การออกแบบระบบ เป็นขั้นของการนำโครงสร้างที่ได้จากการสังเคราะห์ มาออกแบบเป็น “โครงสร้างต้นแบบระบบการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา” พร้อมทั้งให้รายละเอียดองค์ประกอบทั่วไปในแต่ละระบบ ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และข้อมูลป้อนกลับ

๔. การตรวจสอบระบบ เป็นขั้นของการตรวจสอบโครงสร้างต้นแบบระบบการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา และแนวทางในการพัฒนารูปแบบ เพื่อนำไปประยุกต์กับสถานการณ์จริง โดยวิธีการจัดสัมมนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group) ๕ ท่าน จนได้ผลสรุปประเด็นที่ต้องปรับปรุงโครงสร้างต้นแบบ และข้อเสนอแนะที่ใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์

๕. การปรับปรุงระบบ เป็นขั้นของการนำโครงสร้างต้นแบบที่ได้รับการตรวจสอบไปปรับปรุง และให้ผู้เชี่ยวชาญ ๑ ท่านตรวจสอบก่อนนำไปประยุกต์ในขั้นตอนต่อไป

๕.๑.๓ รูปแบบระบบการพัฒนาตนในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมการบรรลุเป้าหมายสูงสุดตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทประกอบด้วย

๑. วัตถุประสงค์ของการประยุกต์

○ เพื่อให้เกิดความเข้าใจหลักวิธีการประยุกต์ และการวัดคุณสมบัติของธรรมในระบบการเรียนรู้ธรรมที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

○ เพื่อให้เกิดความเข้าใจหลักวิธีการประยุกต์และการวัดคุณสมบัติของธรรมในระบบปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมในชีวิตประจำวัน

๒. หลักการในการประยุกต์ ประกอบด้วย

- หลักการพัฒนาด้านโครงสร้างต้นแบบระบบการพัฒนาด้าน
- หลักการพัฒนาด้านโดยการตามรู้กุศลจิต(จิตตามุสสันนาสติปัญญา)เพื่อให้เกิดสุขุมปัญญา จินตามยปัญญาและภาวนามยปัญญา อันจะนำไปสู่ประโยชน์ ๓ ในชีวิตประจำวัน

๓. กลุ่มตัวอย่าง

ได้เลือกกลุ่มข้าราชการกรมยุทธศึกษาทหารเรือ จำนวน ๓๒ คน เป็นตัวแทนชาวพุทธมาก ที่มียศศรัทธาคือ ศรัทธาในองค์พระรัตนตรัย และไม่เคยศึกษาหลักกรรมและปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๔. เครื่องมือที่ใช้ เป็นเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบด้วยวิธีหาค่าความสอดคล้องระหว่างเนื้อหา กับคำถาม /นำไปทดสอบความเข้าใจคำถาม ๒ กลุ่ม/ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ/และได้นำไปใช้กับกลุ่ม ประกอบด้วย

- รูปแบบการพัฒนาด้านในชีวิตประจำวัน
- แบบประเมินตนเอง

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้ระยะเวลาในการจัดอบรม ๒ สัปดาห์ โดยการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาด้านและปฏิบัติร่วมกัน เป็นจำนวน ๒ ครั้ง มีการแจกสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นเอกสารและ แผ่นซีดี และใช้เทคนิคกระตุ้นหรือจูงใจให้ปฏิบัติในระหว่างสัปดาห์ รวมทั้งจัดให้มีการประเมินผลด้วยตนเอง ๓ ครั้ง และประเมินโดยผู้วิจัยทางโทรศัพท์ ๑ ครั้ง(สอบอารมณ์)ในครั้งสุดท้าย

๖. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เครื่องมือทางสถิติ ประกอบด้วย การหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนก่อนและหลังการอบรม สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพอใจครั้งที่ ๑ และ ครั้งที่ ๒

๗. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

- ผลการเปรียบเทียบคะแนนความเข้าใจหลักการและวิธีการประยุกต์ คะแนนคุณสมบัติในการพัฒนาด้านทั้ง ๒ ครั้ง เป็นในทิศทางเดียวกัน คือ หลังการอบรมผู้พัฒนาด้านมีคะแนนเพิ่มขึ้น
- ผลการวัดความพอใจ ทั้งครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ แปลความได้ว่าอยู่ในเกณฑ์มาก

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อพัฒนาระบบการพัฒนาด้านตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สามารถเรียนรู้ ปฏิบัติและประเมินผลได้ด้วยตน ผ่านระบบต้นแบบที่สามารถนำไปประยุกต์กับการ

ปฏิบัติทั้งในชีวิตประจำวัน และการปฏิบัติของสำนักต่าง ๆ ในสายสติปัฏฐาน ๔ รวมทั้งได้นำเสนอรูปแบบของการนำระบบต้นแบบนี้ไปประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัยนี้จึงประกอบด้วย

๑. ได้โครงสร้างระบบต้นแบบการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่สามารถนำไปใช้เป็นแผนที่และเครื่องมือตรวจสอบความถูกต้องในการพัฒนาตน ที่สามารถเรียนรู้ ปฏิบัติ และประเมินผลได้ด้วยตนเอง
๒. ได้รูปแบบของการพัฒนาตน ที่ก่อให้เกิดปัญญาทั้ง ๓ ระดับ คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา อันจะนำมาซึ่งความสุขทั้งในชีวิตประจำวัน และประโยชน์สูงสุด

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตนในระบบนี้จะดำเนินไปได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้พัฒนาตนจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐาน คือ มีศรัทธาในองค์พระรัตนตรัย และมีความปรารถนาที่จะพัฒนาตนไปในวิถีทางที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ทางไว้ อันเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของชาวพุทธทุกคน ดังนั้น องค์ประกอบเริ่มต้นของระบบการพัฒนาตนนี้ คือ จะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจระบบ ซึ่งสามารถทำได้ด้วยตนเองสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานปริยัติ แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่มีพื้นฐานปริยัติ จำเป็นจะต้อง เรียนรู้จากครู อาจารย์ หรือกัลยาณมิตรอื่น ๆ จนเกิดความเข้าใจหลักและวิธีการในการพัฒนาตน หลังจากนั้น ผู้พัฒนาตนทุกท่านก็จะสามารถทำได้ด้วยตนเอง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง และเป็นต้นแบบในการพัฒนาตนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด พระองค์ทรงเลือกที่จะชี้แนะหรือโปรดสัตว์ในแต่ละกลุ่มด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากสรรพสัตว์มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถวัดได้จากอินทรีย์ของแต่ละบุคคล งานวิจัยนี้เลือกที่จะพัฒนากลุ่มชาวพุทธที่มีศรัทธาพื้นฐาน ขณะที่ยังมีชาวพุทธและที่ไม่ใช่ชาวพุทธยังคงมีมโนอยู่อีกมากมาย ด้วยเหตุของการขาดศรัทธาที่ถูกต้องงานวิจัยที่น่าจะให้ความสนใจควรเป็นเรื่องของการศึกษาชาวพุทธที่ยังไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เนื่องจากศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็นในพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศรัทธาที่ถูกต้องให้กับพุทธศาสนิกชน
๒. การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาตนในชีวิตประจำวันในกลุ่มบุคคลที่ยังไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา